

Yashil **IQTISODIYOT** *va* **TARAQQIYOT**

ISSN: 2992-8902

Digital
Object
Identifier

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
SYSTEM-CENTRE

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMAKOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

**"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA
BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA
ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH
SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib	10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi	
Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomillashtirish	14
Alikulov Abdimo'min, Koshkaldal Irina	
Assessment of the ESG rating of banks.....	19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek	
Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan	24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar	
Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy	34
Koshkaldal Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin	
Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan	39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish.....	43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li	
Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari.....	50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'ldoshev Dilshod Melixurozovich	
Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlari	57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari	64
Tajekeev Ziyatdin Kobeyisovich	
Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	67
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish.....	71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	
The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine.....	76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.	
Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni	79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna	
Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati	84
Fayziyev Oybek Raximovich	
Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari.....	89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari.....	94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Mintaqaviy klasterning xususiyatlari.....	98
Urdushev Hamrakul	
Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy	102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna	
Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich	
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishning hududiy jihatlari	112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna	

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo'llari.....	117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
Raximova Umida Rabbimovna	
Mamlakatimiz agrar tarmog'ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish.....	127
Olimova Nodira hamrakulovna	
Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish.....	131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	137
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich	
Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari.....	142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna	
Bandlikni ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi.....	146
Ahmatoва Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o'g'li, Salamov Ibroxim	
Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari	151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich	
Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi	155
Xasanova Sitara Islamovna	
G'allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish.....	158
Yuldashev Sherali Xaitovich	
Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел	163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич	
Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства.....	170
Хамдамова Насиба Аблакуловна	
Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari.....	173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich	
The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture.....	179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida.....	182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich	
O'zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg'unlashtirish.....	186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich	
Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari	193
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Korxonalarning xo'jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari.....	196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotning o'zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari	200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o'g'li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o'g'li	
Fermer xo'jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o'rni.....	204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o'g'li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o'g'li, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning o'rni va joriy etishdagi imkoniyatlari.....	209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish.....	214
Xatamov Kobil Xayriyevich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich	
Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms	218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov	

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	224
Kurbanova Raxima Jamshedovna	
Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati.....	228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich	
Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari	233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni	236
Ibroxim Salamov, Roziyeva Gulxayo Chorievna	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li	
O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi.....	246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamaova Nasiba Ablakulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich	
Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati	249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li	
Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона).....	253
Худойбердиева Асила	
Agroklastarlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	265
Saidxonov Akmalxon	
Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters	269
Raximova Umida Rabbimovna	
Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni.....	272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich	
Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari	277
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий	282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли	
Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati	286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan	289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oyul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах.....	292
Жураева Диёра Олимджановна	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish	297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi	
Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi	301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna	
Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati	304
Quliyev Begimqul Melikovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari.....	308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna	

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari	311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
G'alla urug'chiligidagi boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish	315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz	
Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari	318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari	321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi	
Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish	324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlarini	328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov	
Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов	333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли	
Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlarini	336
Xatamov Kobil Xayriyevich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna	
Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili	340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li	
Chorvachilik tarmoqlarida otchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish	354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi	360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi	
Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization	365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna	
Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish	369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati	373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich	
Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy	377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna	
Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari	380
Urdushev Hamrakul, Mavliyanov Majid Tuychiyevich	
Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change	385
Mukhayyo Dustova	
Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri	390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna	
Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari	393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'imlarning iqtisodiy mohiyati	396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish	400
Ibragimov Mansur Mardonovich	

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili	404
Isturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Yusupova Ergashoy	
Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o'g'li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o'g'li	
The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models	411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili	414
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Farangiz Rustamova	
Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari	419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich	
Prospects for Leaving the Population Out of Poverty	424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o'g'li	
Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning kompayens nazorati usullarini takomillashtirish.....	429
Sultonov Abrorbek Umarali o'g'li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich	
Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo'jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari	435
G'olibjon Alikulov	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta'sirini kamaytirish	439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G'ayrat o'g'li	
Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan.....	443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev	
Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan	447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.	
Значение цифровизации в сельском хозяйстве	451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна	
Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari	456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich	
Aholini o'z-o'zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish.....	461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo'rayev Sherali Anor o'g'li	
Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo'jaliklari daromadlariga ta'siri	465
Eshboyev Diyorbek Yo'ldosh o'g'li, Sinayev Sherali Islom o'g'li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari.....	471
Kozimjonov Abrorbek	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari.....	475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Soliq ma'murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili	479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o'g'li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o'g'li	
O'zbekistonda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil.....	484
Hasanov Habibullo	
Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi.....	488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o'g'li, Erkinov Samandar Maxmudovich	
O'zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma'lumotlari haqida	493
Pardayeva Kamola	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati	498
Norbekov Davron	
Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillarning tahlili	502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o'g'li	

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi o'rne	506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomojjon Baxodir o'g'li	
Improving Cost Audit in Innovation Activities	510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati	514
Xolmurodov Otabek	
Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rne	521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek o'g'li, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li, Boltayev Diyorbek Omondurdi o'g'li	
Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish	526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Sug'urta shartnomalari va sug'urta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков	537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович	
O'zbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari	539
Xudayberdiyev U.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq to'lashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari	542
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi	
Human Capital in Education	546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor	
Qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish hamda o'zini o'zi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari	551
Jo'rayev Sherali Anor o'g'li, Abdikarimov Nazirbek Odil o'g'li, Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Beknazarovich	
Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish	561
Yusupova Farizabonu Zarifovna	
Kambag'allik va uni qisqartirish yo'llari	564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Do'stiyorov Mirabbos Erkin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyati	568
Xolmurodov Otabek	
O'zbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari	570
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich	
SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии	574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek	
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati	577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna	
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari	582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xo'jaqulov Inomjon Rustam o'g'li	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari	586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarini takomillashtirish	589
Raxmonov Siyovush Turob ug'li, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Ivermektin, kloxantel, iversantapulus dori vositalarining marketing tahlili	592
Raxmadullayev Humoyun Rashid o'g'li, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim	
Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе	597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и овощей энергии начального импульса.....	602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна	
Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической системы поставок грузов.....	605
Кубаев Улугбек	
Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации	611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	
Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv	617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich	
Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni.....	624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash	628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov	
Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati.....	634
Otoboyeva Aziza Shakirovna	
Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli	637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi	
Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash	641
Raximov Abdulaxad Nematovich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaiika texnologiyasini qo'llash istiqbollari	646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi	
Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине	650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна	
Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va virtual onlayn kurslardan foydalanish.....	653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	
Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..	660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li	
О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений	664
Актамова Васида Уктамовна	
Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услугий таъминотини такомиллаштириш	666
Дусмуратов Раджапбай Давлатбаевич	
Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти.....	670
Давлетов Икрам Рахимберганович	
Саноат корхоналарида мулкый муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари.....	674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович	

AGROKLASTERLAR ICHKI SOTISH JARAYONIDA TRANSFERT BAHOLARNI BELGILASHNI TASHKILIY- USLUBIY JIHATLARI

Eshmuradov Ulug'bek Tashmurotovich

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada agroklastlar tarkibiy bo'linma (javobgarlik markaz)lari o'rtasida bo'ladigan hisob-kitoblarda qo'llaniladigan transfert baholarning tashkiliy-uslubiy jihatlari atroflicha tahlil qilinib, transfert baholarning tarkibiy bo'linmalar xarajatlari va daromadlarini hisobga olishda, moliyaviy natijalarini aniqlashda, faoliyatini baholashdagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, agroklastlarda transfert baholarni belgilashning maqbul usuli taklif etilib, ichki bo'linmalar faoliyatini baholash orqali boshqaruv qarorlari samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: transfert baho, ichki bo'linma, xarajat markazlari, javobgarlik markazlari, shartnomaviy bozor bahosi, tomonlarning o'zaro kelishuvi asosidagi shartnomaviy baho, tannarx plyus foyda, daromad, xarajat, moliyaviy natija, foyda.

Abstract: In this article, analyzes in detail the organizational and methodological aspects of transfer valuations used in calculations between structural divisions (responsibility centers) of agricultural clusters, when calculating the costs and income of structural divisions of transfer valuations, when determining financial results, and reveals their significance in assessing the effectiveness of activities. An optimal method for determining transfer prices in agricultural clusters is also proposed and issues of increasing the efficiency of management decisions by assessing the activities of internal departments are highlighted.

Key words: transfer pricing, internal division, cost centers, responsibility centers, market price of the contract, contract price by mutual agreement of the parties, costs plus profit, revenue, cost, financial result, profit.

Аннотация: В статье подробно анализируются организационно-методические аспекты трансфертных оценок, используемых при расчетах между структурными подразделениями (центрами ответственности) агрокластеров, при расчете затрат и доходов структурных подразделений трансфертных оценок, при определении финансовых результатов, раскрывается их значение в оценке эффективности деятельности. Также предложен оптимальный метод определения трансфертных цен в агрокластерах и освещены вопросы повышения эффективности управленческих решений путем оценки деятельности внутренних подразделений.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, внутреннее разделение, центры затрат, центры ответственности, рыночная цена контракта, цена контракта по взаимному согласию сторон, затраты плюс прибыль, выручка, себестоимость, финансовый результат, прибыль.

KIRISH

Mamlakatimizni rivojlantirishning "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da "Qishloq xo'jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo'jaligining yillik o'sishini kamida 5 foizga yetkazish, agrar sohada yuqori qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish loyihalariga 2023-yilda 1 milliard AQSh dollari ajratish, qishloq xo'jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali 2023-yilda daromadni kamida 25 foizga oshirish" ^[2] vazifalari belgilangan.

Ushbu vazifalarni bajarish uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi, qayta ishlovchi va sotuvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asosini mustahkamlash, sohaga investisiyalarni jalb qilish, resurstejamkor texnologiyalarni joriy etish borasida chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, xo'jalik yuritishning yangi shakli bo'lgan agroklastlarni tashkil etilishi qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni ko'paytirish, sifatini yaxshilash, nobudgarchiligini oldini olish va mahsulotlarni iste'molga tayyor holda yetkazish bilan birga, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilari iqtisodiy salohiyatini yaxshilash imkonini bermoqda.

Bugungi kunda agroklastlarda yuz beradigan xo'jalik operatsiyalarining asosiy qismi tarkibiy bo'linma

(javobgarlik markaz) lariga to'g'ri keladi. Har bir javobgarlik markazlarida turli xo'jalik operatsiyalari amalga oshiriladi. Javobgarlik markazlari bir-birlari bilan iqtisodiy munosabatda bo'lib, bu iqtisodiy munosabatlar, asosan, bir javobgarlik markazi mahsulotini ikkinchi javobgarlik markazi tomonidan xom ashyo sifatida foydalanishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu javobgarlik markazlar yuridik jihatdan mustaqil bo'lmaganda, yuritadigan faoliyatlari bo'yicha bo'yicha nisbatan mustaqil hisoblandi. Natijada, har bir javobgarlik markazlari faoliyati natijalarini agroklaster tomonidan baholashda, ularning moliyaviy natijasi muhim hisoblanadi. Moliyaviy natijani aniqlash uchun javobgarlik markazlari daromadlarini hisoblashda ularning mahsulot (ish, xizmat)lariga ichki baho belgilash lozim. Bu ichki baho hozirgi kunda buxgalteriya hisobida transfert baho hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari agroklasterlarda transfert baholarni tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda belgilash, transfert baholar asosida bo'linmalar daromadini aniqlash va bo'linmalar faoliyatini baholash tartibi bo'yicha tashkiliy-uslubiy jihatlarni takomillashtirish muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Transfert baho makroiqtisodiyotning turli tarmoqlari va sohasida qo'llanilib kelinmoqda. Transfert bahoni belgilashning turli usullari bo'lib, ular bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan, uning natijasi ilmiy adabiyotlarda atroflicha yoritilgan.

Transfert baho bo'yicha ilmiy-uslubiy manbalarni tahlili, transfert baholarni soliq solish nuqtayi nazaridan hamda bir korxona javobgarlik markazlari o'rtasida o'zaro bo'ladigan hisob-kitoblarda qo'llaniladigan transfert baholarni farq qilishini ko'rsatmoqda. Tadqiqotimiz bir korxona javobgarlik markazlari o'rtasida o'zaro bo'ladigan hisob-kitoblarda qo'llaniladigan transfert baho bo'yicha bo'lib, keyingi bo'limlarda shu haqda so'z yuritiladi.

"Transfert bahosi – bu aloqador tomonlar o'rtasidagi operatsiyalarda narxlash (baholash). Transfert baholar, odatda, bir guruh kompaniyalar (turdosh shaxslar guruhi) umumiy foydasini soliq solish qulayroq yurisdiksiyalarda joylashgan kompaniyalar foydasiga qayta taqsimlanishining oldini olish uchun fiskal organlar tomonidan nazorat qilinadi" [23].

Kanadalik professor Entoni Atkinson korxonalar ichidagi javobgarlik markazlarining bir-biri bilan bo'ladigan iqtisodiy munosabatlarida transfert baholarni qo'llanilishini ta'kidlab, unga quyidagicha ta'rif bergan: "Transfert baho – bu javobgarlik markazlari o'rtasida o'tkaziladigan mahsulotlar (tovarlar, xizmatlar) narxlarini aniqlashda korxonalar foydalanishi mumkin bo'lgan mexanizmlar va usullar to'plamidir. Shuningdek, transfert bahoni belgilash quyidagi usullari mavjud:

1. Bozor bahosi asosida;
2. Xarajat asosida;
3. Shartnoma asosida;
4. Tartibga solinadigan asosda, tomonlar kelishuviga ko'ra" [3].

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) (The Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD)ning transfert baholar bo'yicha tavsiyalari amaldagi usullarni ikkita guruhini ajratadi:

"1. Tranzaksiya tahliliga asoslangan usullar:

- taqqoslanadigan nazoratsiz baholar usuli (comparable uncontrolled price method);
- keyingi sotish bahosi usuli (resale price method);
- "xarajatlar plyus" usuli (cost plus method).

2. Foyda tahliliga asoslangan usullar:

- foydani taqsimlash usuli (transactional net margin method);
- sof foyda usuli (transactional profit split method) [4].

Agroklasterlarning ichki sotish jarayoni, ya'ni bir javobgarlik markazdan ikkinchi javobgarlik markazga mahsulot, ish va xizmatlar o'tkazilganda qo'llaniladigan ichki baho (transfert baho) bo'lganligi uchun, bunda quyidagi mualliflar fikrlarini ham keltirib o'tamiz.

Professor M.Z.Pizengols transfert baholar faqat boshqaruv hisobi qo'llanilishini qayd etib o'tgan. "Agar moliyaviy buxgalteriya hisobida materiallarni sotib olish va mahsulotlarni sotish uchun real narxlar qo'llanilsa, boshqaruv hisobida "transfer baholari" keng qo'llaniladi, ya'ni tashkilotning ichki tarkibiy bo'linmalari o'rtasidagi mahsulot, ishlar va xizmatlarni bir-biriga o'tkazishda hisob-kitoblarda qo'llaniladigan shartli baholar" [6].

Shuning transfert bahoni korxona ichidagi tarkibiy bo'linmalar o'rtasidagi hisob-kitoblarda qo'llaniladigan baho ekanligini V.E.Kerimov ta'kidlab o'tgan bo'lib, unga quyidagicha ta'rif bergan: "Transfert baho bir korxona ichida bir javobgarlik markazidan boshqa javobgarlik markaziga beriladigan mahsulot (materiallar, yarim tayyor mahsulotlar, tayyor mahsulotlar) yoki xizmatlar bahosini aniqlash uchun, faqat korxona ichida foydalaniladigan bahodir" [5].

Umuman olganda, boshqaruv buxgalteriya hisobi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan O'zbekistonlik iqtisodchi-olimlar ham transfert baho bo'yicha tadqiqotlarida shunga o'xshash fikrlarni bildirishganlar.

Professorlar B.A.Xasanov va A.A.Xashimovlar fikricha: "Transfert baho korxona ichida bir javobgarlik markazidan boshqa javobgarlik markaziga o'tkaziladigan mahsulot (materiallar, yarim tayyor mahsulotlar,

tayyor mahsulotlar) yoki xizmatlar bahosini aniqlash uchun foydalaniladigan bahodir” [10].

Professor A.X. Pardayev va Z.A. Pardayevalar ham shunga yaqin bo'lgan fikrni bildirishgan: “Transfert baho – xo'jalik yurituvchi subyektning ichki o'tkazish bahosidir. Xo'jalik yurituvchi subyekt bo'linmalari va segmentlari o'rtasida buyumlar va xizmatlar uzatiladigan baho, bozor miqyosida o'rnatilishi, tannarxga asoslanishi yoki kelishilgan bo'lishi mumkin” [8].

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI

Agroklasterlar faoliyatiga oid respublikamizda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, soha iqtisodchi olimlarining ilmiy ishlari, faoliyat yuritayotgan agroklasterlarga birlashtirilgan yer maydoni, shu jumladan, ekin maydoni, qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligi va chorva mollarining mahsuldorligi, agroklasterlar yalpi hosilini aks ettiruvchi statistik ma'lumotlar hamda ilmiy-tadqiqot natijalarining materiallaridan foydalanildi.

Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarishda qo'llaniladigan kuzatish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilish va boshqa ilmiy-tadqiqot usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jaligida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida shakllangan agroklasterlarning huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy munosabatlarning muntazam ravishda takomillashtirib borilishi natijasida keyingi yillarda qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining tahlili, o'sish sur'atlari yildan yilga oshib borayotganini ko'rsatmoqda. “2019-yilda 216,3 trillion so'mlik qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirilgan bo'lsa, 2023-yilda ushbu ko'rsatkich 282,6 trillion so'mni tashkil etib, joriy baholarda 2023-yilda 2019-yilga nisbatan 76,3 trillion so'm yoki % ortiq mahsulot yetishtirilgan” [25].

Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishdan boshlab, uni iste'molchiga yetkazish bir qancha jarayonlarni o'z ichiga olib, ushbu jarayonlarni bir xo'jalik yurituvchi subyektida birlashtirish natijasida agroklasterlar xo'jalik yuritishning shakli sifatida agroklasterlar tashkil etildi. “Agroklaster – qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish jarayonlarini yagona zanjirga birlashtirish va yuqori texnologik innovatsiyalardan foydalanish bilan bir qatorda, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ichki va tashqi bozorda raqobatbardoshligini oshirish, qishloq joylarda infratuzilma majmuini shakllantirish va rivojlantirish, qishloq aholisini ish bilan bandligi darajasi va daromadlarini oshirish hamda kelajakda qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifati va ekologik muhitni yaxshilashda faoliyat yuritadigan xo'jalik yuritish subyektlaridan tarkib topadi” [7].

Agroklasterlarda keyingi yillarda javobgarlik markazlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, ular faoliyatini baholash va boshqa ko'rilayotgan tadbirlar natijasida faoliyati natijasida oladigan foydasi ko'payib, iqtisodiy jihatdan barqarorlikka erishmoqdalar (1-jadval).

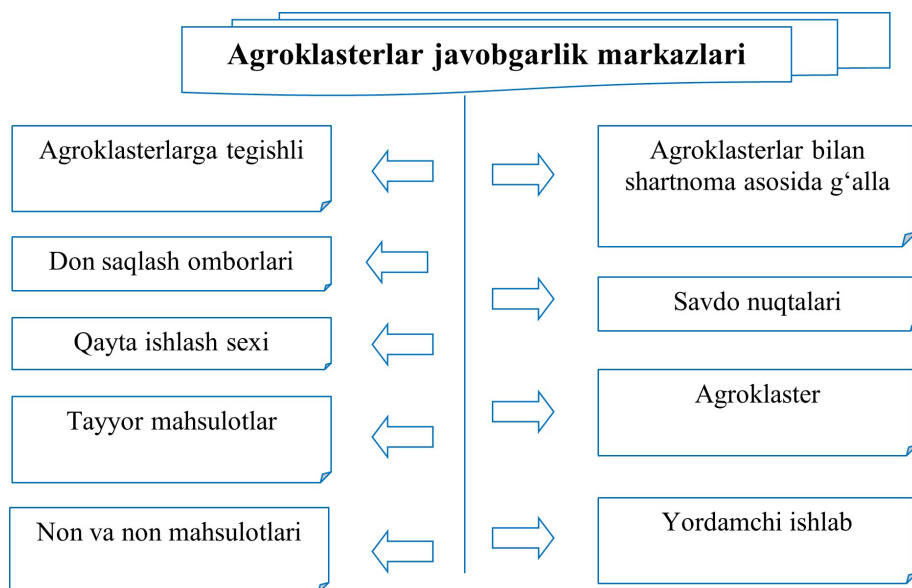
1-jadval: Navoiy viloyati Karmana tumanidagi “Karmana Asl Don” MCHJ agroklasterining “Moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot”i ma'lumotlari [24], o'lchov birligi, mln. so'm

Ko'rsatkichlar nomi	2021-yil		2022-yil	
	Daromadlar (foyda)	Xarajatlar (zarar)	Daromadlar (foyda)	Xarajatlar (zarar)
Mahsulot (tovar, ish va xizmat) larni sotishdan sof tushum	407 521,3	x	697 600,1	x
Sotilgan mahsulot (tovar, ish va xizmat) larning tannarxi	x	352 104,8	x	521 351,9
Mahsulot (tovar, ish va xizmat)lar sotishning yalpi foydasi (zarari)	55 416,50		176248,2	
Davr xarajatlari, jami, shu jumladan:	x	31 682,7	x	36 009,2
Sotish xarajatlari	x	4 821,6	x	2 443,5
Ma'muriy xarajatlari	x	3 204,1	x	1 102,2
Boshqa operatsion xarajatlari	x	23 657	x	32 463,5
Asosiy faoliyatning boshqa daromadlari	207,6	x	45,2	x
Asosiy faoliyatning foydasi (zarari)	23 941,40		140 284,2	
Moliyaviy faoliyat daromadlari, jami, shu jumladan:	7605,5	x	18 760,7	x
Valyuta kursi farqidan daromadlar	7605,5	x	15072,3	x
Moliyaviy faoliyatning boshqa daromadlari		x	3688,4	x
Moliyaviy faoliyat bo'yicha xarajatlari, shu jumladan:	x	39 361,8	x	102 085,1
Foizlar shaklidagi xarajatlari		27 883,6		95 521,5

Valyuta kursi farqidan zararlar	x	11 478,2	x	6 563,6
Umumxo'jalik faoliyatining foydasi (zarari)		3 942,2	41 887,5	
Foyda solig'ini to'lagunga qadar foyda (zarar)		3 942,2	41 887,5	
Foyda solig'i	x		x	6 283,1
Hisobot davrining sof foydasi (zarari)		3 942,2	35 604,4	

Yuqoridagi 1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, Navoiy viloyati Karmana tumanidagi "Karmana Asl Don" MCHJda 2021-yilda 3942,2 million so'm zarar ko'rgan bo'lsa, 2022-yilda mahsulot tannarxini pasaytirish, sifatini yaxshilash, tarkibiy bo'linmalar o'rtasidagi munosabatda hisob-kitoblarni to'g'ri yo'lga qo'yilishi va boshqa omillar hisobiga yilni 35604,4 million so'm foyda bilan yakunlagan.

Bugungi kunda ishlab chiqarayotgan mahsulotlari turlariga qarab, paxta-to'qimachilik, g'allachilik, mevasabzavotchilik, baliqchilik, pillachilik va boshqa turdagi agroklasterlar faoliyat yuritmoqda. Ushbu klasterlarda yetishtirilayotgan mahsulot turlari va ularni tayyor mahsulot sifatida iste'molchilarga yetkazishi xususiyatlariga qarab bir qancha tarkibiy bo'linmalardan tashkil topgan bo'lib, buxgalteriya hisobida bular javobgarlik markazlari hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm: Agroklasterlarning javobgarlik markazlari

Agroklasterlarni tarkibiy tuzilishidan ko'rinib turibdiki, ular bir nechta tarkibi bo'linmalar (javobgarlik markazlari)dan tashkil topgan bo'lib, agroklasterning faoliyati ana shu tarkibi bo'linmalar faoliyati bilan bog'liq. Javobgarlik markazlari bo'yicha xarajatlarni hisobga olishda, ular tomonidan boshqa javobgarlik markazidan ko'rsatilgan xizmat, berilgan xom ashyo yoki mahsulotni baholashda hamda o'zi tomonidan boshqa javobgarlik markaziga ko'rsatilgan xizmat, berilgan xomashyo yoki mahsulotni baholashda transfert bahoga ehtiyoj sezadi.

Agroklasterlar ichidagi javobgarlik markazlarining o'zaro iqtisodiy munosabatlar (biri mahsulotini xom ashyo sifatida ikkinchisiga o'tkazganda) jarayonida transfert baholarni belgilashning bir qancha usullari mavjud bo'lib, ushbu usullardan maqbulini aniqlab olish va qo'llash muhim o'rin tutishi dolzarb hisoblanadi. Transfert bahoni belgilashni xalqaro amaliyotda ham, milliy amaliyotda ham bir qancha usullari mavjud bo'lib, ulardan asosan to'rt usuldan ko'proq foydalanilishi iqtisodchi-olimlar A.X.Pardayev va Z.A.Pardayevalar tomonidan qayd etib o'tilgan: "Baho belgilash usullari:

1. O'zgaruvchan xarajatlar usuli
2. Yalpi foyda usuli
3. Sotish rentabelligi usuli"
4. Aktivlar rentabelligi usuli" [6].

Bu haqda professorlar B.A.Xasanov va A.A.Xashimovlar ham o'z fikrlarini quyidagicha ifodalashgan: "Korxona ichki bo'limlari o'rtasida transfert baholarni shakllantirishda uni belgilash usullariga alohida e'tibor qaratish zarur. Transfert baholarni belgilashning quyidagi usullari mavjud:

- bozor bahosi;
- to'liq tannarx plyus foyda (to'liq tannarxdan %)
- o'zgaruvchan xarajatlar plyus foyda (o'zgaruvchan xarajatlardan %)
- tomonlarning o'zaro kelishuvi asosidagi shartnomaviy baho;
- to'liq yoki qisqartirilgan tannarx.

Korxona boshqaruvchilari, bo'linma-sotuvchilar va bo'linma xaridorlarning talablariga birdek javob beradigan yagona transfert baho mavjud emas. Amaliyotda korxonalarning bir qismi shartnomaviy bozor bahosidan transfert baho sifatida foydalanadi, boshqa bir qismi esa "to'liq tannarx plyus foyda" usulidan foydalanishni afzal ko'radi" [9].

Olib borilgan tadqiqotlarimiz natijasida, Navoiy viloyati Karmana tumanidagi "Karmana Asl Don" MCHJ agroklasterida yuqorida qayd etib o'tganimizdek, bir necha javobgarlik markazlari bo'lib, ularda transfert bahoning "bozor bahosi", "tomonlarning o'zaro kelishuvi asosidagi shartnomaviy baho" va "tannarx plyus foyda" usullari qo'llaniladi (2-jadval).

2-jadval: G'allachilik klasterlarida transfert bahoni shakllantirishda qo'llaniladigan usullar¹.

Javobgarlik markazi (sotuvchi)	Javobgarlik markazi (oluvchi)	Transfert bahoni belgilash usuli
G'alla (don) yetishtiruvchilar	Don saqlash omborlari	Bozor bahosi
Don saqlash omborlari	Qayta ishlash sexi	Tannarx plyus foyda
Qayta ishlash sexi	Tayyor mahsulot ombori	Tannarx plyus foyda
Tayyor mahsulot ombori	Non va non mahsulotlari sexi	Tannarx plyus foyda
Non va non mahsulotlari sexi	Savdo nuqtalari	
Yordamchi ishlab chiqarish	G'alla (don) yetishtiruvchilar	Tannarx plyus foyda
	Don saqlash omborlari	
	Qayta ishlash sexi	
	Tayyor mahsulot ombori	
	Non va non mahsulotlari sexi	Tomonlarning o'zaro kelishuvi asosidagi shartnomaviy baho
	Savdo nuqtalari	
Agroklaster ta'minotchilari	G'alla (don) yetishtiruvchilar	Bozor bahosi
	Don saqlash omborlari	
	Qayta ishlash sexi	
	Tayyor mahsulot ombori	
	Non va non mahsulotlari sexi	
	Savdo nuqtalari	

Agroklasterlarda transfert bahoni shakllantirishning "bozor bahosi" usulini qo'llash ancha qulay bo'lib, bunda transfert baho bozorda shakllangan bahoga tenglashtirib olinadi. Ushbu usulni kamchilik tomoni shundan iboratki, bozor bahosi talab va taklifdan kelib chiqib shakllanganligi tufayli mavsumiy xarakterning ta'sirida tez o'zgaruvchan bo'ladi.

1 Muallif tadqiqotlari asosida tuzilgan.

Transfert baho “tannarx plyus foyda” usuli, asosan, javobgarlik markazlari xarajatlar uchun javobgar bo'lganda qo'llaniladi. Biroq bu usul mablag'larni tejash imkoniyatini pasaytiradi, ya'ni haqiqiy tannarx qancha yuqori bo'lsa, sotuvchi javobgarlik markazi sotish bahosini shuncha baland belgilaydi. Shuning uchun ushbu usulda transfert bahoni belgilash vaqtida agroklaster tarkibiga kiruvchi javobgarlik markazlarini foyda yoki investitsiya markazlari sifatida emas, balki xarajatlar markazlari sifatida qarash lozim bo'ladi.

Agroklasterlarda transfert baho belgilashning “Tomonlarning o'zaro kelishuvi asosidagi shartnomaviy baho” usuli ham qo'llaniladi. Bu, asosan, qishloq xo'jaligi mahsulot yetishtiruvchilardan mahsulotlar (xom ashyo) sotib olinganda qo'llaniladi. Bu usulni afzalligi, agroklasterlar xomashyo sifatida sotib oladigan mahsulotlarning asosiy qismi klaster bilan shartnoma asosida faoliyat yuritayotgan fermer xo'jaliklarida yetishtiriladi. Ular mahsulotini klasterga erkin shartnomaviy bahoda sotadilar.

Shunday qilib, agroklasterlarda transfert baho belgilash usullarini maqbulini aniqlash, ularda ishlab chiqarish bo'linmalari (javob markazlari)ning o'zaro hisob-kitoblarida qo'llash, har bir javobgarlik markazlari faoliyatini baholash orqali agroklasterlarda boshqaruv qarorlari samaradorligini oshirib, barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar tahlili, agroklasterlarda baho siyosatini ishlab chiqilmaganligi, javobgarlik markazlarini bir-biri bilan iqtisodiy munosabatlarda foydalaniladigan transfert bahoni belgilash usullari aniq belgilab qo'yilmaganligini ko'rsatmoqda.

Agroklasterlar tarkibida ishlab chiqarish bo'linmalari (javobgarlik markazlari) bir-biri bilan bog'liqligi, birining barqaror faoliyati ikkinchisining faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini hisobga olgan holda transfert bahoni belgilashda “tannarx plyus foyda” usulini qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi. Albatta, bunda javobgarlik markazlarini foyda yoki investitsiya markazlari sifatida emas, balki xarajatlar markazlari sifatida qarab, tannarx ustidan nazorat olib borilishi lozim.

Agroklasterlarda ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilash usullarini takomillashtirish bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimiz natijasida quyidagilarni taklif qilamiz:

- agroklasterlarda baho siyosatini ishlab chiqish va ichki sotish jarayonida, bir javobgarlik markazidan ikkinchi javobgarlik markaziga mahsulotlar o'tkazilganda yoki ish va xizmatlar ko'rsatilganda transfert bahoni belgilashda qo'llaniladigan usulni aniq belgilab olish;
- agroklasterlar transfert baho belgilashda “tannarx plyus foyda” usulini qo'llash, bunda javobgarlik markazlarini xarajatlar markazlari sifatida qarab, tannarx ustidan nazorat olib borilishini;
- har bir javobgarlik markazlari faoliyatini o'rnatilgan transfert baholardan foydalanib, moliyaviy natijalarini aniqlash orqali baholash tizimini yo'lga qo'yish.

Takliflarimizni amaliyotda qo'llanilishi respublikada xo'jalik yuritishni yangi shakli hisoblangan agroklasterlarda boshqaruv hisobini rivojlantirishga hissa qo'shib, ishlab chiqarish bo'linmalari (javobgarlik markazlari) faoliyatini baholash va nazorat qilish bo'yicha boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Солиқ Кодекси”. <https://lex.uz/acts/4674902>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 28-февралдаги “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-27-сон Фармони. lex.uz
3. Аткинсон Э.А., Банкер Р.Д., Каплан Р.С., Янг М.С. Управленческий учёт. – 3-е издание. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. –874 с. – ISBN 5-8459-0635-0
4. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2017.en OECD. www.oecd.org. Дата обращения: 6 марта 2021. Архивировано 8 марта 2021 года.
5. Керимов В. Э. Бухгалтерский учет на производственных предприятиях: Учебник.-2-е изд., изм. и доп. –М.: Издательский Дом “Дашков и К”, 2002. –368 с.
6. Пизенгольц М. 3. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве: Учебник. –М.: “Финансы и статистика”, Т.2., 4-е изд., перераб. и доп. 2002. с.400.
7. Murodov Ch., Hasanov Sh., Murodova M. Agroklaster: tashkil etishning nazariy asoslari// Iqtisod va moliya, 2014. –№2. 19-21 b.
8. Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshqaruv hisobi -T.:“TAFAKKUR” nashriyoti, 2014. – 396 b.
9. Хасанов Б.Ф., Хашимов А.А. Бошқарув ҳисоби: Олий ўқув юртлари учун дарслик. –Т.: “Янги нашр” нашриёти, 2011. – 312 б.
10. Хасанов Б., Хашимов А. Бошқарув ҳисоби. –Т: Cho'lpon nomidagi NMIU nashriyoti, 2013 yil. –312 b.
11. Alikulov, A. I., & Abdushukurov, K. B. (2023). Improving the analysis of financial results in agroclusters. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(9), 310-316.

12. Alikulov A., & Abduraxmonov F. (2023). Qishloq xo'jalik korxonalarida yakuniy moliyaviy natijalar hisobini takomillash-tirish. Academic research in educational sciences, 4(SamTSAU Conference 1), 174-181.
13. Baxodirovich T. J., & Ismatovich A. A. (2023). IMPROVING THE ACCOUNT OF FINANCIAL RESULTS ACCORDING TO INTERNATIONAL StandartS. MASTERS, 1(1), 138–143.
14. Ulugbek T. E., & Abdimumin I. A. (2014). Improvement Accounting Of Sales Agricultural Products On Farm Enter-prises. SEA-Practical Application of Science, (5), 649-654.
15. Tashmuratovich E. U. (2023). ACCOUNTING AND AUDIT IMPROVEMENT OF READY SALE PRODUCTS IN AGRO-CLUSTER. The Journal of Economics, Finance and Innovation, 649-657.
16. Eshmuradov O. T., & Alikulov A. I. (2022). Evaluation and accounting of material working cash in agroclusters as an object of accounting. Academic research in educational sciences, 3(Speical Issue 1), 108–109.
17. Eshmuradov U. B. (2023). Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillasht-irish.
18. Tashmuratovich E. U. (2023). IMPROVEMENT ACCOUNTING OF PROCESS REALIZATION IN FARM ENTER-PRISES. JOURNAL OF VETERINARY SCIENCE, 6(5), 20–28.
19. Tashmuratovich E. U. B., & Xaitovich Y. S. (2024). G 'ALLACHILIK KLASSTERLARIDA TRANSFERT BAHO BELGI-LASHNI USULLARI TAHLILI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(01), 133-141.
20. Tashmuratovich E. U. B. (2023). Agroklasterlar sotish jarayonlarida segmentar hisobotlarning ahamiyati. Научный Фокус, 1(7), 790-795.
21. Эшмуратов У. Т. (2022). СОТИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ ХИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИ БЎЙИЧА ТРАНСФОРМАЦИЯСИ МАСАЛАЛАРИ. Архив научных исследований, 2(1).
22. ESHMURADOV U. T., & ALIKULOV A. I. (2014). IMPROVEMENT ACCOUNTING OF SALES AGRICULTURAL PROD-UCTS ON FARM ENTERPRISES. SEA: Practical Application of Science, 2(3).
23. Википедия. Свободная энциклапедия. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D1%8A>
24. Navoiy viloyati Karmana tumanidagi “Karmana Asl Don” MCHJning 2022-yilgi moliyaviy natijalar to'g'risida hisoboti ma'lumotlari.
25. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/agriculture-2>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Topshirildi: 10.04.2024-yil. Nashrga ruxsat etildi: 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.